

ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԵԱՆ ԺԱՂԻԿՆԵՐ *)

Եթէ ճշմարիտ են ասածները, ինքնին լատնի է, թէ ալստառապեալ վիճակից փրկուելու համար դարման ինչ պէտք է լինի։ Արհեստական կերպով մտցրած դրութիւնը՝ պէտք է բնական վիճակի դարձնել։ Նոր աշխարհաբար լեզուն պէտք է իւր բռնի կապանքներից արձակուի և զարգանալու աղատութիւն ստանալ։ Մի լեզու շատ աղբիւրներից է ստանում իւր սնունդը, մենք հարազատ աղբիւրները բռնի փակել ենք և եղածի մէջ ճգնում ենք օտար տարերք խառնել, շատ անգամ բացէիք այնտեղի կերպով։ Զարգանալու աղատութիւնը մասամբ արդէն նշմարւում է, ինչպէս վերը լիշտակեցինք, ինքնուրոյն գրութեան գրութեան, ուր որ դաւաճարեալների, արեւմտեան աշխարհաբարի և առհասարակ գրաբարի աղբեցութիւնն օրէցօր աւելի դժբանքում է, որչափ որ մեր գրական աղանդաւորները խռովին և չփոթուին ալ իրողութիւնից, իսկ թարգմանական լեզուն տակաւին ճնշւում է անտանելի օտարաբանութիւնից։ Մինչդեռ հենց այդ լեզուի մեծագոյն կարեւորութիւնն է զգալի։ Մեր ինտելիգէնտը օտարի իդէաներով է ապրում, նա նոյն իսկ հասարակ խօսակցութեան ժամանակ՝ նախ օտար տարազով է մտածում, ապա իւր շինովի թարգմանութեամբ է խօսում։ Մեր այժմեան լեզուն աղքատ է ինտելիգենտի իդէաների համար, ուր որ ամբողջ ալոյզափով դեռ ևս եօլլա է գնում։ Հէնց Գր. Արծրունուց սկսած մինչև ալստրուալ ինտելիգէնտը՝ ամենայն գրութեան գրաբարախառըն են կոչւում, եթէ կարդացողին անհասկանալի է գրութեանը, բայց արդեօք շարադրութիւնն է տհաս, թէ կարդացողն է խակ, ալս մասին տրտնջողները խոհեմաբար լռում են և շարունակում են իրենց աղքատ լեզուով՝ ուրեմն և աղքատ իդէաներով չահատակել մեր գրականութեան մէջ, ըստ ամենալ-

*) «Լուսալ» 1902, № 1.

նի ամբոխին հաւասարուելով, Արդ տուէք ինտելիգէնտին լաւ գործիք, և նա կսկսի լաւ լեզու գործածելու վարժուիլ և իւր լիզէաներով բարձրանալ: Թերեւս այն ժամանակ ստանանք ժողովրդական գրականութիւն, կամ աւելի լաւ է ասել՝ ազգային գրականութիւն, փոխանակ արդի ամբոխային գրականութեան: Այն ժամանակ մեր գրականութիւնը լոկ միայն հասարակ ժողովրդեան պիտուիք չի լինի, այլ և ինտելիգենտի սիրելի ասպարէզ կը դառնալ: Բոլոր փոքր աղղերն ալսպէս են առաջ գնում, մենք ինչո՞ւ բացառութիւն պիտի կազմենք:

Այս բացատրութիւններէ հետ ինքնին խնդիր է ծագում: արդեօք իրօք անդէպի վհառեցուցիչ են ուսուսանելիս թարգմանութիւնները: Ես կը փորձեմ «Մշակից» հանած օրինակով ցոյց տալ, թէ ինչպէս է ծաղկում մեր մէջ թարգմանութեան արուեստը, և ալսպիսի իրադնութեան համար ես ընտրել եմ ալսպիսի աշխատատրի գործ, որ համեմատաբար աւելի զգուշ և լաւ թարգմանիչ պիտի համարուի, քան ուրիշները: Իսկ եթէ այս օրինակն ալսպէս է, մենք կարող ենք երեւակայել, թէ միւս թարգմանիչների արտադրութիւնն ինչ պիտի լինի:

Թարգմանութեան դէմ առ դէմ սրբագրածը դնելով, կարիք չեմ տեսնում միշտ տարբերութիւններն էլ լատկապէս ցոյց տալ: հատուածներից ոմանք ինքնին հասկանալի կը լինին ընթերցողին, հետեւապէս առանց բացատրութեան կը թողնեմ: միւսների մէջ ես կը նշեմ միւսն ու ուղիղը. և միայն մնացած հատուածների համար բացատրութիւններ կը տամ ծանօթութիւններում: Թարգմանութիւնը չեմ համեմատել այն բնագրի հետ, ինչից որ «Մշակի» աշխատակիցը թարգմանել է, այլ փորձել եմ ըմբռնել թարգմանչի բուն միտքը և ըստ այնմ սրբագրել: Իսկ եթէ տեղ տեղ ինձ համար իմաստը տարակուսելի է եղել, ալսինքն թէ ինչ է ուղեցել թարգմանիչը լատնել, ալգ բանը մատնացոյց եմ արել հարցական նշանով (?), որով ինքս տարակուսելի եմ համարում նոյն իսկ իմ սրբագրութիւնը:

Թարգմանութիւնը

Հրէաների ալգ կարօտը դէպի Սիօնը և լուրը Սիօնի վերաբերմամբ՝ մի տեսակ կոնկրէտ, եթէ կարելի լինէր, կա-

Սրբագրածը

Սիօնի կարօտով և Սիօնի վերահաստատութեան լուսով՝ մարմնանում է, կամ, աւելի լաւ է ասել, աշխարհագրական

սելի՝ աշխարհագրական արտա-
յայտութիւն էր այն հաւատի,
որ նրանք ունէին Մեսսիայի
գալստեան վերաբերմամբ ¹⁾։

Առանց մանուածապատ սո-
փեստութիւններէ զժուար է
հրէական պատարագի մէջ ա-
ւետեալ Մեսսիայի գալստեան
վերաբերեալ աղօթքները բա-
ժանել այն աղօթքներից, որոնց
նպատակն է ոչ պակաս
բաղձալի վերադարձը դէպի
պատմական հայրենիքը ²⁾։

Միայն XVIII դարի մէջեր-
քում, — երբ լուսաւորութիւ-
նը, որի առաջին կարապետը
եղաւ ժողովրդականացնող փի-
լիսոփայ Մովսէս Մենդէլսոն,
սկսեց թափանցել հրէական մի-
ջավայրը, — ալդ դադափարը
սկսեց փոխուել։

Իսցիօնալիստական կերպով
էին ըմբռնում իրանց կրօնի
վարդապետութիւնները ³⁾։

անունով արտայայտում է—
Մեսսիայի գալստեան հաւատը,
որ հրէայք դաւանում են ¹⁾։

Առանց կարկատուն սոփես-
տութիւնների զժուար է հրէա-
կան աստուածալատութեան
մէջ զատել Մեսսիայի գալս-
տեան նուիրած աղօթքները՝
այն աղօթքներից, որով մաղ-
թում են ոչ նուազ փափագե-
լի վերադարձ օտարութիւնից
դէպի պատմական նախկին
հայրենիքը ²⁾։

Ալդ դադափարն սկսեց փո-
խուիլ միայն XVIII դարու
կիսերին, երբ որ հրէաների
մէջ մուտք գործեց լուսաւո-
րութիւնը, որի առաջին կա-
րապետը հանդիսացաւ ժողո-
ւրդականացնող փիլիսոփայ
Մովսէս Մենդէլսոնը։

Իսցիօնալիստական կերպով էին
ըմբռնում իրանց կրօնի վար-
դապետութիւնները, այսինքն
հաւատալիքին բանական բա-
ցատրութիւններ տալով, կամ
նուր. իմաստասիրելով ³⁾։

¹⁾ «Ալդ Սիօնի կարօտ, ալդ Միօնի յօյտ» — աւերայ է ալդ դերանունը, որովհետեւ «կարօտն ու յօյտը» արդէն որոշուել են «Սիօն» բառով։ «Կոնկրէտ» կարելի էր թարգմանել «թանձրացեալ» բառով, որովհետեւ ոչ մի բանատր պատճառ չի ստիպում օտար բառ գործ դնելու, թէպէտ ուրիշ դէպքերում չի արդելուի այդպէս բառի գործածութիւնը։ Բայց ես «թանձրացեալ»-ից էլ խորշում եմ և «մարմնանալ» բառն եմ տեղը դնում, այդի առաջ ունենալով, թէ յօդուած կարդա-
ցողներն առաւելապէս հասարակ մարդիկ պիտի լինին։

²⁾ Ամենայն «սոփեստութիւն» արդէն ինքնին մանուածա-
պատ է։ «մանուածապատ սոփեստութիւն» նշանաբանութիւն է, որպէս
եթէ ասկինք «թաց ջուր», «ոտոր ստուգ», «առք կրակ», եւ գերադա-
սեցի «կարկատուն» բառը, որովհետեւ ցոյց է տալիս մի քանի և զա-
նազան սոփեստութիւններից կցկցած պատճառաբանութիւն. ուրեմն
այդ բառը արտայայտում է մի կարեւոր նրբութիւն — «Պատարագ» բա-
ռը միայն քրիստոնէական նշանակութեամբ քահանայադործութիւն է
Քրիստոսի արեան և մարմնի, իսկ հրէից մէջ «պատարագը» պարզա-
պէս նիւթական զո՛ւ է, և ոչ թէ նաև աղօթքներ ու եկեղեցական ա-
սաղուածներ կրգեք և այլն. այն ինչ հաստաւածի մէջ աստուածալատա-
կան ծիսակատարութիւն է ակնարկւում։ Մնացած տարբերութիւնները
արդէն ընթերցմամբ որոշուում են։

³⁾ Գիտեմ որ զո՛ւք զանազանում էք լայնօնալ ա կ ա ն ը ը րա-

Հրէաներին աւետած Սիօնը պէտք էր հասկանալ միայն հոգևոր մտքով, իբրև արհապանումն հրէական միաստուածութեան ամբողջ մարդկութեան մէջ, իբրև միակողմանի (?) լաղթանակ հրէական բարոյականութեան՝ ուրիշ աղքերի նուազ վսեմ ու աղնիւ վարդապետութիւնների նկատմամբ:

Բարեփոխուած հրէութիւնը առանց սիօնիզմի, ալսինքն առանց բաղձանքի և լուսի հրէական աղղի վերամիացման նկատմամբ — ապագայ հունի:

Որոնք կամ կը խափանեն հրէաների առանձնալատուկ զարգացումը, կամ ստիպողաբար կենթարկեն նրանց ցեղական միմիկրի (նմանողութեան) որ նրանց՝ կենսական լիազօրութիւն ունեցող ինքնատիպ աղղից կը դարձնի միջակ կամ վատ պատճէն ուրիշ նախօրինակներն ¹⁾:

Հրէաներին աւետած Սիօնը պէտք էր հասկանալ միայն հոգևոր մտքով, իբրև իրանց միաստուածութեան գաղափարի լարատուութիւն մարդկութեան մէջ, իբրև իրանց վսեմ և աղնիւ բարոյականութեան բացարձակ (?) լաղթանակ՝ ուրիշ աղքերի թերի վարդապետութեանց վերայ:

Բարեփոխուած հրէութիւնը առանց սիօնիզմի, ալսինքն առանց բաղձալու և լուսալու, թէ երբ և իցէ հրէական աղղը վերստին պիտի միանալ ապագայ հունի:

Որոնք կամ կը թուլացնեն հրէաների անհատական զարգացումը, կամ նրանց կը բռնադատեն ցեղական միմիկրիի (տիմարաբար նմանողութեան), որով նոքա, փոխանակ ինքնատիպ կենսունակ աղղի միալու, կը դառնան միջակ կամ վատ պատճէն միօտար տիպարի ¹⁾:

ցիօնայի տակոնից՝ հայերէն լեզուն ալղայիսի նրբութիւնները նախադասութեան կապակցութեամբ է ձևացնում, և ոչ թէ բառով: Դուք տեսնէք քաղցիօնայիտական կերպով, ևս գրել եմ քաղցիօնայական կերպով: Խառնակալի կառէ քաղցիօնէլ կերպով: որ դէթ կանոնութեան համար նախադասելի է, մանաւանդ որ լիովին արտաբայում է պահանջած իմաստը: Մեր մասնիկները մի քանի նշանակութիւն են հաղորդում բառին. «գրական» նշանակում է կ' «գրադէտ» և «գրաւոր», «լափշտակութիւն» նշանակում է կ' «լափշտակել» և՛ «լափշտակութիւն», և՛ «լափշտակած իրք»: Այս հիմամբ հայերէն թարգմանութեան մէջ քաղցիօնայականը կորուզ է սխիշ չառնելով նշանակել նաև քաղցիօնայիտական, բայց աւելի կարճ կերպով և լսելիքը խնայելով: — Եթէ հարկ է համարում օտար բառի գործածութիւնը, որ ընթերցողին զգաւարութիւն պիտի պատճառէ, պէտք է լուսարանութիւն էլ վերանկրել ինչպէս որ ես արեցի, որպէս զի ապահով լինինք, թէ ընթերցողին մթութեան մէջ չենք թողնում:

¹⁾ Ուշադրութեան արժանի է ճերանցա բառի տեղը նախադասութեան մէջ, (Նոյնպէս և հետեւեալ հատուածում — «միայն» բառի տեղը):

Նոր սիօնիզմը իր ծագմամբ միայն մասամբ է պարտական հրեութեան ներքին ձգտումներին, ժամանակակից կրթութեան հրեաների հիացմանը հրեալ ազգի պատմութիւնից և կրած տանջանքներից, սեփական ցեղազին ընդունակութիւնների դարձնած ինքնադիտակցութեանը, ամենահին ցեղը հեռաւոր ապագայի համար անշնաս պահելու և նախնիքների սխրագործութիւններին լաւորդների նոր սխրագործութիւններ աւելացնելու փառասէր տենչին:

Այդ ոչ անցաւապար աշխատանքը, որ կախանում էր մոռացութեան աղբալին անհատականութիւնը նորից ձեռք բերելու մէջ, հեշտացաւ միւս ազգերի վարմունքի շնորհով, որոնք զուրս էին զոռւմ իրանց միջից հրեաներին իբր խորթ տարր:

Ահագին տարբերութիւն կալ նրա ներգործական պատրաստակամութեան մէջ զէպի կաղմակերպումը և նուիրատուութիւնները և զուտ կրօնական մեծարականների ազօթասէր կրաւորականութեան մէջ:

Նրանց մէջ աւելի շուտ կար մի բնազդալին ոգևորութիւն, որի վրա ազդում էին ամեն տեսակ թագուն զգացումներ— բարեպաշտութիւն, հնազդեհապատմական սանտիմենտալութիւն, բարեգործութիւն (?), տոհմալին հպարտութիւն ⁵⁾:

Նոր սիօնիզմը մասամբ միայն ծագում է հրեութեան լատուկ ձգտումներից, արդի կրթութեան հրեաների հիացումից (թէ իրանց ազգը ինչ զարմանալի պատմութիւն է ունեցել և ինչ տանջանքներ կրել), սեփական ցեղալին ընդունակութիւնների նոր դարձնած ինքնադիտակցութիւնից, և վերջապէս այդ ամենահին ցեղը լաւիտեանու անշնաս պահելու և պապերի սխրագործութիւնների վերալթոնների նոր սխրագործութիւններն աւելացնելու փառասիրական տենչից:

Այդ տաժանելի աշխատանքը, որով մոռացութեան մատնութեան աղբալին անհատականութիւնը՝ նորից պիտի ձեռք բերուէր, հեշտացաւ միւս ազգերի վարմունքով, որ իրանց միջից՝ իբր խորթ տարր՝ զուրս էին վունտում հրեաներին:

Ահագին տարբերութիւն կալ նորա կաղմակերպուելու և նուիրատուութիւններ անելու ներգործական պատրաստակամութեան մէջ և լոկ միայն աղօթքներ մընջող մեծ սխականների կրաւորականութեան մէջ:

Նրանց մէջ առաւելապէս գործում էր մի բնազդական ոգևորութիւն, որին սնունդ էին տալիս ամէն տեսակ ծածուկ զգացումներ— բարեպաշտութիւն, պաճուճեալ հնասիրութիւն և հայրենասիրութիւն, ողորմածութիւն (?), տոհմալին հպարտութիւն ⁵⁾:

^{5) 5)} «Ա. Կի շուտ — արդեօր ցործե? «Թագուն» — ի մ թագցրած,

Հրատարակեց մի փոքրիկ գիրք, որ մինչ ալդ անձանթ որոշակութեամբ հաշակեց ալն փապոր, որ հրէաները ալդ են ⁶⁾։

Որ, չնայած դիմադրութեան, կալացաւ Բաղելում ⁷⁾։

Սիօնիզմը ձգտում է հրապարակախրաւալին ապաստարան ստեղծել հրէայ ժո-

Հրատարակեց մի փոքրիկ գիրք, որ մինչև ալդ ժամանակ չլուսած պարզութեամբ հրապարակ հանեց ալն իրողութիւնը, թէ հրէաները ալդ են ⁶⁾։

Որ, հակառակութեան չընայելով, զումարուեցաւ Բաղէլում ⁷⁾։

Սիօնիզմը ձգտում է ազդաց իրականութիւնը ճանաչուած մի անդորր ա-

«ձածուի» — ինքնին ձածուի մնացած — Շատ պիտի դարձանք ընթերցողին, որ հնազանդութեան ստեղծման առաջնութիւնը, որ բացառել եմ շրջամբը և առել եմ «պաճառեալ հնազանդութիւն և ազգասիրութիւն»։ Պարելի է թէ առել լաւ շրջելու ձև կալ, քան իմ առաջարկածը. այս չէ ինդիքը։ Այլ ալն, թէ երբեմն օգտակէտ է շրջել, ընդհանուր մասնաորելով կամ մասնաորը ընդհանրացնելով։ «Վանտիմնաւորութիւն» նշանակում է ծայրահեղութեան կամ ծրագրակաւութեան աստիճանին հասցրած բարակ և փափուկ դժուարացում — ընդհանուր դադար է։ Եւ ընտրելի մասնաորը — հնա սիրտ թիւնն ալդ զաւրտութիւնը, եթէ անպատճառ կարեւոր համարուի ընդհանրի պահպանութիւնը, ալն դէպքում պէտք է ի նկատի առնուի, որ հայերն լեզուն դժուարացում է արտայայտութիւնը ձեռնարկէ առաւելապէս սիրտ բառից բարդութիւն կամ անձնից կազմելով — սիրտ սիրտ, թո՛ւ լաւ սիրտ, մեծ սիրտ, պնդաւոր սիրտ, արտաշարժ, արտաբեկ, արտակէշ, սրտատրոփ, սրտացաւ և այլն, ուրեմն «թող ներել ինն», որ «անստիմնաւոր» Թարգմանեմ ճարտակալութիւնը, «արտափափուկ» կամ առելի լաւ ճարտակալութիւն» իսկ զոյականը «արտափափուկութիւն» կամ «արտադեղում» բառով ժողովուրդը ճանտիմնաւոր օրիորդի համար ասում է։ «հարում է», «սիրտը լցցուել է»։

⁶⁶⁾ «Փառա» նորմանշութեամբ ֆալտի տեղ դնելը՝ տխալ է։ «Պէտք է զանազանել որ և թէ շաղկապները, մանաւանդ որ ազգի կերպով որ — որ կրկնում է,

⁷⁷⁾ Միջանկեալ նախադասութեան բայն պէտք է դրուի վերջը. որպէս զի զգալաբար իմացուի, թէ միջանկեալը աւարտուեցաւ. իսկ ընդհատուածը շարունակում է. այսպէս է պահանջում լեզուի ոգին։ Ընդարձակեմք միջանկեալը և տեսնենք զանազանութիւնը։

«Որ, չնայելով հակառակութեանին, զումարուեցաւ Բում»։

Որ, չնայելով դաւադրութիւններով վաղուց պատրաստուած հակառակութիւններին, զումարուեցաւ Բում»։

«Որ, չնայելով դաւադրութիւններով վաղուց պատրաստուած մեծի և փոքրի հակառակութիւններին, զումարուեցաւ Բ»։

«Որ, հակառակութիւններին չընայելով, զումարուեցաւ Բ»։

«Որ, դաւադրութիւններով վաղուց պատրաստուած հակառակութիւններին չնայելով, զումարուեցաւ Բ»։

«Որ, դաւադրութիւններով վաղուց պատրաստուած մեծի և փոքրի հակառակութիւններին չնայելով, զումարուեցաւ Բ»։

դովրդի համար Պալեստինում⁸⁸⁾։

Նրանք քարոզում են, որ պէտք է պարտադիր բան համարել օրինակելի, գաղափարական կեանքը, որ պէտք է խորշել բիրտ նիւթապաշտութիւնից, որ ին կեանքում արժանաւայել իղէալ չունենալու պատճառով, աշխարհն հեշտ են ենթարկում ձուլման կուսակից հըրէաները, և որ ամեն հրէայ պէտք է խիստ հակադրութեամբ վերաբերվի իր լուսաքանչիւր խօսքին և վարմունքին։

Ամեն ջանք գործ են դնում իրանց հրէութիւնը ծածկելու, ապարդիւն ջանքեր և անախորժ ամեն մի քրիստոնեայի համար, որ փոքր ի շատե՛ օժտուած է չափի զգացմունքով։

Խոշոր տէրութիւններից մի քանիսի կառավարութիւններին նախադրւորներից ուղղված (?) զեկուցագիրներով լատնված էր, թէ ինչ նպատակների է ձգտում սիօնիզմը։

Հակառակորդները մեղադրում են նրանց չահասիրութեան կամ անախառութեան մէջ⁸⁹⁾։

Նա չէ կարող լարել աշխարհի շարժման, որ իմաստ ունի աշխարհում, որ չափով

պատահան ստեղծել հրէայ ժողովրդի համար Պալեստինում⁹⁰⁾։

Նրանք քարոզում են, թէ պէտք է պարտք համարել գաղափարական օրինակելի կեանքը, թէ պէտք խորշել խիստ նիւթապաշտութիւնից, որ ին ձուլման կուսակից հրէաները աշխարհն հեշտ կերպով ենթարկում են, կեանքում արժանաւայել իղէալ չունենալու, և թէ ամենաշն հրէայ խօսք ու վարմունքի մէջ պէտք է խիստ զգուշ լինի։

Ամեն ջանք գործ են դնում իրանց հրէութիւնը ծածկելու, որ ապարդիւն է, մանաւանդ ախորժիկ ևս չի կարող լինել աշխարհի քրիստոնէին, որ փոքր ինչ նախադրութեան և արժանապատուութեան զգացում ունի։

Մեծ պետութիւնների կառավարութիւններին լատնունեցաւ հաւատարիմ աղբւրներից ստուգուած (?) զեկուցագիրներով, թէ ինչ նպատակների է ձգտում սիօնիզմը։

Հակառակորդները նոցա մեղադրում են չահասիրութեան կամ անախառութեան համար⁹¹⁾։

Նա չի կարող կուսակից դառնալ աշխարհի շարժման, որ լատնապէս հետամուտ է։

⁸⁸⁾ «Ապաստարան» բառ չկալ. այլ կալ պարզապէս «ապաստան», թէպէտ ոմանք այլ բառից շինել են «ապաստանարան»։

⁸⁹⁾ «Նրանց» բառի սխալ գործածութիւն — «Շահասիրութեան մէջ» մեղադրեալը նշանակում է «շահասիրութեան մէջ նստած», ուստի լեզուի ձեւով է անուանել «ОБВИНЕНЪ ВЪ ЧОМЪ»։

նպատակ է դնում իր համար գոյութեան նորմալ պայմաններ ստեղծել աննորմալ պայմաններում ապրող ու տառապող ազգի համար:

Նրանք իրանց շատ վատ են դգուում, երբ նրանց կողքին ուրիշ հրէաներ բարձրաձայն խօսում են հրէայ ժողովրդի մասին, իբր առանձին ազգի մասին, և պահանջում են, որ նրան որոշակի դատեն ուրիշ ազգերից ¹⁰):

Նորահնար բարդութիւններից օրինակ բերենք «ելակէտ» — ИСХОДНЫЙ ПУНКТЪ:

անկանոն պայմաններում ապրող ու տառապող ազգի համար՝ ստեղծել գոյութեան կանոնաւոր պայմաններ:

Նոցա սիրտը պղտորում է, երբ որ իրանց կշտին ուրիշ հրէաներ բարձրաձայն խօսում են հրէայ ժողովրդի առանձին ազգ լինելու մասին, որոշակի պահանջելով, որ այդ ժողովուրդը միշտ և ամենուրեք համարուի դատ ազգ ¹⁰):

Պէտք է ասել «սկզբնակէտ», ապա թէ ոչ ելակէտ նշանակում է այն կէտը, որի վերայ որ պէտք է ելլել, և ոչ թէ որից որ պէտք է ելլել:

Մեր թատրոնական գրութեանը մեծ մասամբ թարգմանութիւններ են. բայց արդէն վերելի բացատրութիւններից մակարերել կարող ենք, թէ ինչ պիտի լինի մեր բեմական լեզուն: Հայերին թատրոն սիրել տալու համար շատ միջոցներ կը գտնուին, բայց կարծում ենք, որ նոցա մէջ լեզուն վերջին տեղ չի բռնի, Բացի ֆ. Վարդանեանի թարգմանութիւնից (Շիւլէրի «Աւագակներ»), արդեօք ունինք ուրիշ աւելի լաւ թարգմանութիւն, և թէ թարգմանութեան լաւութիւնը չափենք վերը առաջ բերած սրբագրածի չափով: Արիսոս որ մեր թատրոնական պիեսները չեն տպագրուած. ձեռագիրներից էլ օգտուելու հնարաւորութիւն չունիմ: Ես ամենայն սիրով մի ամբողջ պիես կը սրբագրէի, եթէ ձեռագիրը ինձ մատչելի լինէր: Առաջմ «Մուրճից» մի շատ անմեղ տեսարան առաջ կը բերեմ հանդերձ սրբագրութեամբ: Թէպէտ թարգմանիչը շատ տրկար գրիչ ունի, բայց այն հանգամանքն աչքի առաջ ունենալով, որ «Մուրճի» խմբագրութիւնը տպագրելի լուրսեր են:

¹⁰ ¹⁰) «Իրանց շատ վատ են դգում» ռուսերէն է — ყვეտեսვათ სეიი პროხო. — «նրանց» փոխանակ իրանց: — «Եւ պահանջում են» — «վեր», իրանց վատ դգացողները թէ ուրիշ հրէաները՝ նախագատութեան կազմութիւնից այդ չի որոշում:

լեզուն սրբագրելու պարտականութիւն է լանձն առել իւր կանոններով, իրաւունք ունինք ասելու, թէ մեր առաջ դրած է մեր ինտելիգէնցիալի լաւ համարած լեզուն: Այս թարգմանութիւնն էլ չեմ համեմատել բնագրի հետ (սենեակ մարդիկ Գ. Հաուպտմանի): Եթէ փոխանակ այս պարզ տեսարանի, ես ուրիշ տեսարաններ ընտրէի, ուր որ աւելի խոր, բարդ և նուրբ իմաստներ են արտայայտած, երկիրդ եմ կրում, թէ հարցական նշանների անտառ պիտի ստանալինք [???], որ ձանձրալի է:

Թարգմանութիւնը

— Մայր,
— Էլ ի՞նչ պատահեց, տղաւ:
Մի աղմկիր աղպէս:

— Մայր, կուզենալի իմանալ, թէ ո՞վ քեզ իրաւունք տուեց—հեռացնել իմ տնից հիւրերին:

— Բայց, տղաւ... այդ իսկի մտքովս էլ չի անցել: Ես ոչ ոքի չեմ հեռացրել:

— Մայր, դու ստում ես:

— Եւ դու թուլ ես տալիս քեզ այդ ասել մօրդ երեսին, Հաննէս:

— Ես պէտք է այդ քեզ ասեմ, որովհետեւ այդ աղպէս է: Օրիորդ Աննան պատրաստուում է գնալ և...

— Նա քեզ ասաց, որ ես նրան տնից մերժեցի:

— Հարկ չկար, որ նա ինձ ասի: Այդ ես ինքս էլ գիտեմ:

— Ի՞նչ գիտես, տղաս:

— Նա գնում է: Դուք ախն քան խօսեցիք, խօսեցիք, որ վերջապէս հասաք ձեր նպատակին: Բայց ես քեզ ասում եմ. ես կըպառկեմ (?) դրան առաջ (?): Ես կըվերցնեմ ատրճանակը: Ահա, կուղղեմ ալսպէս գլխիս, ես իսկույն կարձակեմ, երդում եմ կեանքովս:

Սրբագրածը

— Մայրիկ:

— Էլ ի՞նչ է պատահել, որ դիտ: Ի՞նչ ես աղմուկ անում:

— Մայրիկ, կուզենալի իմանալ, թէ քեզ ո՞վ է իրաւունք տուել—հեռացնել հիւրերիս իմ տնից:

— Որդի... աղպիսի բան մտքովս չի անցել: Ես ոչ ոքի չեմ հեռացրել:

— Մայր իմ, սուտ ես խօսում:

— Եւ դու համարձակում ես, Հաննէս, մօրդ աղպէս ցաւացնել:

— Ես պէտք է քեզ այդ ասէի, որովհետեւ ճշմարիտ է: Օրիորդ Աննան պատրաստուում է գնալու և...

— Նա է քեզ ասել, թէ ես դուքս արեցի նրան տնից:

— Ի՞նչ հարկ կար, որ նա ասէր: Ես ինքս գիտեմ:

— Ի՞նչ գիտես, որդի:

— Նա արդէն գնում է: Դուք ախն քան խօսեցիք, մինչև որ նպատակներիդ հասաք: Ես էլ ասում եմ քեզ .. ահա կըկանգնեմ դրան առաջ, կըվերցնեմ ատրճանակս և գլխիս կուղղեմ ալսպէս: Հէնց որ նա գնալ, իսկույն կարձակեմ, երդում եմ կեանքովս:

